

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 130.2 "19/20"

Цитування:

Герчанівська П. Е. Культурна ідентичність як ресурс суспільного розвитку. *Культура і сучасність* : альманах. 2021. № 2. С. 3–9.

Gerchanivska P. (2021). Cultural identity as a resource for social development. *Kultura i suchasnist* : almanakh, 2, 3–9 [in Ukrainian].

Герчанівська Поліна Евальдівна,

доктор культурології, професор

Національної академії керівних кадрів

культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3647-6265>

nikipoilly77@hotmail.com

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК РЕСУРС СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Метою роботи є концептуалізація феномену культурної ідентичності як ресурсу суспільного розвитку.

Методологія дослідження ґрунтується на діалектичному взаємозв'язку таких методів: *герменевтичного* – для розкриття сутності феноменів «культурний код» та «культурна ідентичність»; *структурно-системного* – задля осмислення культурної ідентичності як складної системи у її структурній кореляції; *історико-компаративного* – у визначенні алгоритму трансформації феномену. **Наукова новизна** полягає в аналізі культурної ідентичності (індивідуальної та групової) у хронотопі крізь призму культурного коду та виявленні інваріантної основи, що забезпечує цілісність її структури при зовнішніх та внутрішніх змінах. **Висновки.** Розкрита сутність і структура культурного коду як модератора культурної ідентифікації. У ракурсі концепту *I-інший* здійснена інтерпретація культурної ідентичності як ресурсу суспільного розвитку. Проаналізовані змістові трансформації культурної ідентичності в умовах входження однієї культури в аксіосферу *Іншої*. Виявлені основні типи і моделі культурної ідентичності, що характеризують контури соціокультурного середовища початку ХХІ ст.

Ключові слова: культурний код, культурна ідентичність, акультурація, трансформація культурної ідентичності.

Gerchanivska Polina, Sc. D. of Culturology, Professor, National Academy Culture and Arts Management

Cultural identity as a resource for social development

The purpose of the article is to conceptualize the phenomenon of cultural identity as a resource for social development. **The methodology** is based on the dialectical interrelationship of the following methods: *hermeneutic method* – for reveal the essence of the phenomena «cultural code» and «cultural identity»; *systematic-structural approach* – for comprehending cultural identity as a complex system in its structural correlation; *historical-comparative* – to determine the transformation algorithm of the phenomenon. **The scientific novelty** consists in the analysis of cultural identity (individual and group) in the chronotope through the prism of the cultural code and the identification of an invariant basis that ensures the integrity of its structure during external and internal changes. **Conclusions.** The essence and structure of the cultural code as a moderator of cultural identity are revealed. The interpretation of cultural identity as a resource of social development from the perspective of the *I-Another* concept was carried out. The semantic transformations of cultural identity in the context of the entry of one culture into the axiosphere of the *Another* were analyzed.

Key words: cultural code, cultural identity, acculturation, a transformation of cultural identity.

Ідентичність – це відповідь на питання про те, хто ми такі [2].
(Г. Люббе)

Кожна культура затверджує іманентні цінності, що визначають константи у людській поведінці, кожна епоха висуває свою парадигму, що дозволяє спільності створити власну модель культурної ідентичності у певному історичному зрізі. Суперництво ідентичностей, відторгнення «чужої» культури

часто призводять до міжкультурних конфліктів. На думку С. Гантігтона, «у цьому новому світі найбільш масштабні, важливі й небезпечні конфлікти відбудуться не між соціальними класами, бідними та багатими, а між народами різної культурної ідентифікації» [11, 25]. Тому розробка проблем, пов'язаних з розкриттям сутності культурної ідентичності як соціокультурного феномену, принципів її моделювання та алгоритму трансформації в

контексті сучасних парадигм викликає у науковому світі особливий інтерес.

Отже, метою роботи є концептуалізація культурної ідентичності як ресурсу суспільного розвитку. Розглянемо то ядро, що складає основу цього феномену – культурні коди.

Культурні коди. За своєю суттю, культурний код – це інформація про культуру конкретної спільноти у певний історичний період, що закодована у знаково-символічній формі. Код обумовлений історико-культурними, соціально-історичними, етнопсихологічними та геополітичними процесами, що відбуваються в тому чи іншому суспільстві. Він рефлексує цілий спектр системних характеристик культури (менталітет, світобачення, ціннісні установки, універсальні уявлення про світ), властивих спільноті та напрямку її еволюції. Це складний конструкт, в якому інваріантний комплекс культурних елементів переплітається з варіативними складовими. Інваріантний компонент центрується навколо ключових культурних парадигм, котрі відбивають найдавніші архетипові уявлення людини; варіативний – детермінований культурною парадигмою, яка домінує в соціокультурному полі у конкретний історичний період.

У контексті семіотичної концепції Ю. Лотмана код здатний «зберегти у згорнутому вигляді виключно великі й значні тексти» [8, 148]. Він являє собою стійку сукупність кодових одиниць та зв'язків між ними, що забезпечує цілісність та стабільність його основних властивостей при зовнішніх та внутрішніх змінах. Однією з ключових з них є *релігія*, яка протягом історії мотивувала і об'єднувала людей. Інша опорна одиниця – *мова*, що є гарантом існування та збереження культурної специфіки спільноти людей, своєрідність якої вона моделює. Мова сприяє репрезентації ціннісних орієнтирів спільноти, особливостей її світогляду. Кожна з одиниць утворює власне семантичне поле. Розглядаючи, зокрема, обряд як текст, можна виокремити в ньому три складові – вербальну (словесну), реальну (предметну) та акціональну (дієву).

Ніяка парадигма не може існувати вічно. У межах цієї тези розглянемо культурний код як динамічну систему, що змінює свій стан у часі – дискретно або безперервно. Це дозволить систематизувати й узагальнити уявлення про цілу низку явищ, котрі відбуваються у культурі, а також зрозуміти причинні зв'язки між ними. Код формується у межах певної культури й історично зумовленого типу мислення людей,

важливу роль у цьому процесі грає рівень стійкості культурних кодів. *Стійкі культурні коди* здатні повертатися до вихідного стану після припинення впливу, що вивів їх із рівноважного стану. Щодо *нестійких кодів*, то навіть незначна зміна параметрів структури або характеру зв'язків між її елементами призводить до *нерівноважного стану* системи у цілому.

Значущим моментом є диференціація кодів на ті, що *регулюються* внутрішніми/зовнішніми силами, й ті, що *самоорганізуються*. Внутрішня регуляція зазвичай пов'язана з вирішенням таких завдань, як: підтримка певного рівня консолідованості соціуму; забезпечення колективних форм життєдіяльності людей для задоволення їхніх індивідуальних та групових інтересів і потреб; зняття протиріч та напруги, що виникають при спільній життєдіяльності людей і посилюються в процесі розвитку системи.

Процес внутрішнього регулювання коду здійснюється на основі прагматичних цілей із урахуванням накопиченого соціального досвіду спільноти (закріпленого у ціннісних орієнтаціях, звичаях, законах, нормах, правилах, ідеології, віруваннях, традиціях тощо). Форми й механізми регуляції відбивають специфіку досягнутого соціумом рівня соціокультурного розвитку. Наприклад, у традиційному суспільстві домінують конвенційні регулятори у вигляді комплексу звичаїв і традицій, у той час, як у сучасному суспільстві переважає інституціональна форма.

Не маловажливу роль у цьому процесі належить зовнішнім силам, що впливають на формування культурного коду. Виходячи з парадигми, що ґрунтується на уявленні про неоднаковий ступінь зв'язку культур із зовнішнім середовищем, диференціюємо їх на *ізолювані*, *закриті* та *відкриті*. *Ізолювана* від зовнішніх впливів культурна система, як правило, позбавлена стимулу до подальшого розвитку, що характерно, зокрема, для аборигенних народів, які продовжують жити за законами пращурів, поза сучасних цивілізаційних процесів. Відмінною рисою *закритої культури* є: жорсткі фіксовані границі та відносна незалежність від навколишнього соціокультурного поля. Прикладом тому є японська культура XVI–середини XIX ст., коли Японія дотримувалась яскраво вираженого курсу відторгнення чужорідного впливу. *Відкрита система*, навпаки, орієнтована на діалог з навколишнім середовищем й міжкультурну взаємодію. Ці особливості

відбиваються на характері культурного коду.

Особливий інтерес представляє модель відкритої системи, що *самоорганізується*. У ракурсі синергетичної концепції відкритість системи є необхідною, але недостатньою умовою для її розвитку: не будь-яка відкрита система самоорганізується. Для цього необхідна наявність бінарного протистояння «порядок–хаос» як механізму перебудови старої та формування нової соціокультурної системи. Отже, поєднання стабільності та варіативності є засобом та одночасно умовою існування культурної системи, що самоорганізується. У подальшому аналізі прийемо за основу парадигму: сутність будь-якої культурної системи розкривається через її культурний код; культурний код є модератором культурної ідентичності (індивідуальної, групової). Це дозволяє по-новому осмислити сутність процесу культурної ідентифікації.

Культурна ідентичність. Культурна ідентичність виявляється в єдності культурного світу людини/соціальної групи з певною культурною системою та культурною традицією. Процес культурної ідентифікації завжди відбувається в межах опозиції *Я–Інший*. Як зазначає М. Бубер, «я стаю собою лише через моє ставлення до Ти» [5, 6].

На *індивідуальному рівні* проблема ідентифікації тісно пов'язана з процесом соціалізації, суть якого полягає в усвідомленому сприйнятті індивідом відповідних норм і зразків культури, поведінки, ціннісних орієнтацій і мови, в розумінні свого *Я* з позицій тих культурних характеристик, що прийняті у цьому суспільстві. У такому випадку під *Іншим* розуміються: по-перше, носії культурного коду, з якими індивід себе ототожнює, з життєво-змістовими орієнтирами яких він пов'язує цілі своєї активності та визначає себе у соціально-груповому просторі (дихотомія *Я–Свої*); по-друге, носії *Чужого* культурного коду (дихотомія *Я–Чужі*).

Відповідно до теорії В. Джемса і Ч. Кулі [6, 136], соціалізація (а разом з нею й ідентифікація) індивіда здійснюється через спілкування з носіями культурних кодів, до яких він відкритий і внутрішньо орієнтований на діалог. Розвиваючи ідеї Дж. Міда про подвійну природу *Я* (*I–Self, I–Me*) [3], Т. Парсонс визначає цей процес як двобічний: з одного боку, це – інтеграція індивіда у суспільство з певним культурним кодом, з іншого боку – його диференціація, що детермінована прагненням визначити своє *Я* як індивідуальну реальність [9].

Спочатку процес самоідентифікації здійснюється в межах бінарності *Я–Інший* через

розуніверсалізацію узагальненого у культурних формах досвіду спільноти в індивідуально-життєву форму. Індивід одержує інформацію, знання, уявлення, досвід, ідеї соціокультурної спільноти, успадковує й переймає засоби діяльності та норми поведінки. Шляхом порівняння себе з іншими носіями культурного коду, він проектує їхні якості на себе. Разом з культурним кодом спільноти він засвоює також її відношення до *Чужого* – носія іншого культурного коду (дихотомія *Ми–Чужі*). Потім його дії переносяться у систему координат *Я–Я*: ототожнюючи себе з *Іншим (Своїм)*, він намагається визначити своє *Я* в контексті культурного коду суспільства. Цей процес відбувається на тлі емоційно-ціннісного ставлення до себе.

Виникає питання: чи є відмінність у процесі ідентифікації людини у суспільстві з інституційною формою соціокультурної регуляції (нетрадиційному суспільстві) та у спільноті, в якій домінують конвенційні соціокультурні регулятори (традиційне суспільство)? Безумовно, є. Перш за все, слід звернути увагу на нетотожність їхніх систем знань, які є вихідною духовною передумовою формування самосвідомості особистості. Неоднакові також механізми впливу на особистість в процесі її формування. Наприклад, інтеграція індивіда у *нетрадиційне суспільство* організується й регулюється соціальними інститутами (державними, приватними) цілеспрямовано, відповідно до ціннісних норм, прийнятих у цьому соціумі. Соціокультурна регуляція охоплює усі сфери життя нетрадиційного суспільства (економічну, політичну, правову, релігійну, художню тощо).

У *традиційному же суспільстві*, з його колективною свідомістю, синкретичним характером культури, регулятором життя є, здебільшого, культурні традиції, що історично склались у сфері його соціокультурного буття. Саме шляхом засвоєння соціокультурної спадщини, що передається безпосередньо від покоління до покоління (від батьків до дітей, від майстра до учня тощо), здійснюється інтеграція індивіда у спільноту.

Неоднаковий також ступінь диференціації особистості у цих суспільствах. Наприклад, у нетрадиційній спільноті, в якій цінуються новації та ініціатива, на перший план висувається формування неординарного *Я*, людина прагне до індивідуального самовираження, тобто акцент робиться на диференціацію індивіда. У традиційному же

суспільстві, в котрому суб'єктивне індивідуальне підпорядковується колективному, навпаки, диференціація індивіда менш вагома.

Вектор розвитку будь-якого соціуму визначає *групова культурна ідентичність*, під якою у ракурсі проблематики розуміємо ідентичність носіїв одного і того ж культурного коду. Її референтними групами є: *соціальна група, конфесія, етнос, нація, держава, цивілізація*. Розглядаючи культурну ідентичність крізь призму культурного коду, можна виокремити такі ключові культурні одиниці, що визначають її своєрідність, як: *історична пам'ять, релігія, мова, цінності, звичаї та традиції*. Під культурною пам'яттю будемо розуміти різновид колективної пам'яті, орієнтований на збереження, підтримку, закріплення і відтворення навичок індивідуальної та групової поведінки та комунікації у межах різних типів культурної ідентичності.

Групова ідентичність заснована на диференціації носіїв культур на *Своїх і Чужих*. Тільки через усвідомлення *Чужого* відбувається формування уявлень про *Своїх*. Функція цього феномену, за Т. Парсонсом, полягає: в консолідації всіх її членів; адаптації до навколишнього середовища; загальній цілеспрямованості; збереженні стабільності соціокультурної системи [9]. Культурна ідентичність відіграє важливу роль у формуванні мотивації людей, в об'єднанні їх зусиль для вирішення суспільно важливих завдань, у стабільному розвитку суспільства. Її основу складають традиції, що надають ідентифікаційним характеристикам певну стійкість.

У ракурсі сучасного розвитку модель культурної ідентичності змінює свою конфігурацію. Поширення сучасної практики «подвійного» (і навіть «потрійного») громадянства легітимізує різновекторність культурної ідентичності, а масова міграція як елемент реальності XXI ст. породила феномен співіснування у межах одного соціуму культур з різними, часто полярними кодами. Ці фактори ведуть до ослаблення культурних зв'язків у суспільстві, кризи культурної ідентичності та переорієнтації її вектора розвитку.

Сьогодні простежуються дві основні

моделі розвитку культурної ідентичності – західна (країни Західної Європи, США) і не-західна. В основі *західної моделі* лежать такі характеристики, як: індивідуалізм, раціональність, приватна власність, правова свідомість, ідея нації та уявлення про універсальний характер інститутів ліберальної демократії та вільний ринок. *Не-західна модель*, навпаки, базується на приматі групових принципів і колективізмі, домінуванні кланових та особистих неформальних взаємин, релігійних традиціях, що формують своєрідну картину світу. Ця модель орієнтована на сприйняття західних інституційних, культурних та ідентифікаційних зразків та адаптування їх до умов традиційної соціальної практики, що за своєю суттю рівнозначно впровадженню в іманентну культурну ідентичність чужорідних елементів, запозичених із західної практики [10, 45]. У межах цієї парадигми процес має односпрямований характер: західні цінності інтегруються в не-західну ментальність, не торкаючись її ціннісної основи.

Разом з цим, у XXI ст. у країнах Східної та Південно-Східної Азії набирає силу модель розвитку з ефективним використанням ресурсів власної ідентичності як антитеза вестернізації. Адаптуючи інокультурні практики, вона разом з тим не перекреслює власну культурну ідентичність. У результаті виникає унікальний гібрид цінностей, заснований на поєднанні традиціоналізму і модернізму, як наприклад в Японії.

Трансформація культурної ідентичності. Культурна ідентичність – динамічна система, вона визначається певною гнучкістю, рухливістю і мінливістю. Її трансформація, як правило, обумовлена зміною соціокультурної парадигми спільноти. І не обов'язково це детерміновано еволюційними процесами у культурі. Чинником деформації може стати проникнення у культурне поле інноваційних елементів з іншими культурними кодами (дифузія). У контексті цієї парадигми розглянемо механізми міжкультурної взаємодії та її пріоритетні вектори початку XXI ст.

Взаємодія культур як теоретична проблема стала предметом дослідження, починаючи з кінця XIX ст. і найбільшого розвитку отримала у працях дифузійністів

(Ф. Гребнера, Ф. Ратцеля, У. Ріверса, Л. Фробеніуса, Г. Чайлда тощо). На відміну від еволюціоністів, які розглядають кожне культурне явище як ланку в ланцюгу еволюції, дифузійністи виходять з уявлення про просторове розповсюдження культури або її елементів з якого-небудь центра (чи центрів) унаслідок культурної взаємодії. У культурології поняття «взаємодія культур» тлумачиться як особливий вид безпосередніх відносин і зв'язків, котрі складаються між двома (або більше) культурами, а також тих впливів, взаємних змін, що виникають в процесі цих відносин [7, 120].

Культурна взаємодія – невід'ємна складова історичного процесу розвитку культурної ідентичності. Її базовим механізмом є соціокультурна комунікація, що забезпечує формування зв'язків, регулювання культурної сфери людства, трансляцію соціокультурного досвіду. Внаслідок дифузійних процесів у суспільстві вироблюються нові духовні орієнтири, створюються інноваційні форми культурної активності людей, відбуваються зміни у мові, звичаях, художній та релігійній практиці контактуючих суспільств. Цей процес отримав назву – *аккультурація*. За Р. Редфілдом, Р. Лінтоном і М. Херсковіцем, «аккультурація охоплює собою ті явища, які виникають внаслідок входження груп індивідів із різними культурами у безперервний контакт, що спричиняє подальші зміни у первісних культурних патернах однієї з груп або в обох» [4, 348].

У межах дослідження під контактом будемо розуміти не короточасний взаємозв'язок, а тривалу, динамічну взаємодію між культурами. Результати міжкультурних контактів залежать від об'єктивних та суб'єктивних передумов у суспільній дійсності й часто мають випадковий характер. Різними є як форми взаємодії (однобічна або двобічна), так і принципи, що лежать в її основі. Реакція та дії сторін визначаються, перш за все, цілепокладанням кожного соціуму, а результат процесу залежить не лише від цільового акту, а також від засобу діяльності взаємодіючих суб'єктів. Контакт, наприклад, може бути примусовим, коли домінує прагнення до односторонньої вигоди (в результаті колоніального або воєнного завоювання), або мирним, спрямованим на рівноправне співробітництво. У зв'язку з цим виокремлюють три типи культурної взаємодії: *реакцію*,

адаптацію та сприйняття [1, 351–352].

Під *реакцією* розуміється повне відторгнення соціокультурною системою елементів іншої культури. Це, як правило, має місце, коли домінуюча у воєнному, політичному або економічному сенсі система проводить політику насильницького підпорядкування іншої культури, а остання наполегливо намагається зберегти іманентні традиційні патерни. На противагу реакції, для таких форм взаємодії, як адаптація та сприйняття, властиве придбання реципієнтом певних форм іншої культури. Ці типи відрізняються лише результатом контакту, ступенем прийняття культури донора.

У процесі *адаптації* під впливом донорської культури відбувається лише часткова заміна патернів реципієнта, в результаті складається так звана «змішана культура». При *сприйнятті* же більша її частина поступається місцем донорським патернам, що іноді закінчується культурною асиміляцією і формуванням культурних новоутворень. Як показує історичний досвід, далеко не всі народи, сприймаючи елементи «чужої» культури, втрачали свою ідентичність. Зокрема, запозичення Китаєм буддизму з Індії не призвело до «індіанізації» Китаю. Китайська ідентичність залишилася китайською: китайці лише адаптували буддизм під власні цілі та завдання.

Отже, питання у тому, в якій мірі реципієнт здійснює запозичення елементів з іншої культури, забезпечуючи виживання базових цінностей та своєї ідентичності. Ступінь відкритості соціуму для сприйняття та засвоєння «чужої» культури готується внутрішнім розвитком його соціокультурної системи, що вбирає у себе або відштовхує зовнішні впливи залежно від того, збігаються вони з іманентними тенденціями її розвитку чи ні. Акультурацію слід розглядати як двосторонній процес: трансформаціям частіше піддаються ідентичності як донора, так і реципієнта. Зокрема, мусульманська культура в процесі розширення свого ареалу не тільки трансформувала ідентичність підкорених народів, а й сама видозмінювалась, сприймаючи елементи їхніх культурних кодів.

Більшу частину існування людства культурні спільності контактували одна з одною лише епізодично або не мали контактів зовсім. Самоізоляція культур, звуження їх інтерактивного простору сприяли збереженню ідентичності. У сучасному світі, як результат подолання ізоляції, кордони між культурами набувають певної прозорості. Масовий доступ

до технологій інформаційного суспільства детермінував поширення гібридних ідентичностей: в культурних системах виникає кілька векторів, що відбивають як загальні, так і особливі тенденції їх культурного розвитку, що породжує багатовекторність культурної ідентифікації. Ця гетерогенність пов'язана з внутрішньою неоднорідністю соціуму й обумовлена специфічними етнічними, соціальними, конфесійними та іншими факторами.

На зламі XX–XXI ст. світовий порядок кардинально змінюється. Країни з тотожними культурними кодами (із загальною концептуальною основою, але чітко вираженою варіативною складовою) прагнуть до співпраці й групуються навколо провідних держав своєї цивілізації, що породило феномен дихотомії Схід–Захід. Однополярний шлях культурного розвитку, так популярний за часів колоніалізму, поступово втрачає привабливість, йому на зміну приходять полікультурна парадигма. Виникає питання, чи може політика мультикультуралізму привести до уніфікації культурної ідентичності?

Як зазначає С. Гантінгтон: «Концепція універсальної цивілізації є характерним продуктом західної цивілізації. У дев'ятнадцятому столітті ідея «тягаря білої людини» допомогла виправдати поширення західного політичного і економічного панування над не-західними суспільствами. Наприкінці двадцятого століття ця концепція допомагає виправдовувати західне культурне панування над іншими суспільствами і необхідність для цих суспільств копіювати західні традиції та інститути» [11, 91].

У не-західному світі універсалізм асоціюється з вестернізацією, диктатом Заходу, що породжує активне відторгнення західної культури і звернення до власних культурних коренів. У цьому ракурсі «ісламське відродження» – це скоріше спроба знайти рішення сучасних проблем не в західних ідеологіях, а в ісламі як провіднику в житті. Такий розвиток подій загрожує конфліктами між основними ідентифікаційними моделями, що, за С. Гантінгтоном, корелює з перспективою «зіткнення цивілізацій». У європейських країнах це протистояння проявляється у наростанні суперечностей між інокультурними громадами та більшістю

європейського населення, що актуалізує проблему появи нових моделей ідентичності.

Доктрина універсальної культурної ідентичності не знайшла підтримки також у західному світі: все більше виявляє себе ідея локалізації культур, в основі якої лежить парадигма щодо збереження культурної самобутності й цілісності культурної ідентичності. Зростає інтерес людей до іманентної історії, мови, традицій, релігії, мистецтва, філософії, нормам спілкування, звичаїв. У цьому контексті особливу актуальність набуває проблема пошуку оптимальних стратегій, спрямованих на позитивний діалог культурних ідентичностей. Її вирішення, очевидно, слід шукати у природі феномену інтернаціоналізації суспільного життя. Основним його принципом є баланс *розвитку та зближення культур*. Домінування компонента зближення над розвитком провокує розмивання усталених культурних кордонів. Тому розв'язання проблеми збереження культурної ідентичності можна досягнути шляхом регулювання процесу міжкультурних відносин на основі діалогу та толерантного ставлення до культури *Іншого*.

Є ще один аспект, що проливає світло на поставлене питання. При формуванні цілісної конфігурації культурної ідентичності базову роль виконує культурна пам'ять, яка, за К. Юнгом, обумовлена колективним несвідомим. Саме культурна пам'ять, що має (часто на рівні несвідомості) глибинний зв'язок з культурними традиціями спільноти, надає стійкість культурній ідентичності та постійність її відтворення. Тому у XXI ст., найімовірніше, буде спостерігатися часткова трансформація існуючих нині ідентичностей і паралельне співіснування різних її моделей.

Література

1. Beals R. Acculturation. *Anthropology Today*. Chicago: University of Chicago Press, 1953. P. 621–641.
2. Lübke H. *Geschichtsbegriff und Geschichtsinteresse. Analytik und Pragmatik der Historie*. Basel: Schwarbe Verlag Basel, 2012. 368 s.
3. Mead G.H. *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Edited by Charles W. Morris. Chicago, London: University of Chicago Press, 2015. 436 p.

4. Redfield R., Linton R., Herskovits M. J. Memorandum for the Study of Acculturation. *American Anthropologist*. 1936. Vol. 38. No. 1. P. 149–152.

5. Бубер М. Я и Ты. Москва: Высшая школа, 1993. 174 с.

6. Кули Ч. Человеческая природа и социальный порядок / пер. с англ. Москва: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. 320 с.

7. Культурология. XX век. Энциклопедия: Т. 1: А–Л. / гл. ред., сост. С.Я. Левит. Санкт-Петербург: Университетская книга; ООО Алетейя, 1998. 447 с.

8. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. Москва: «Языки русской культуры», 1996. 464 с.

9. Парсонс Т. О структуре социального действия / пер. с англ. И. Бакштейн и др. Общ. ред. С. А. Белановский. 2-е изд. Москва: Академический Проект, 2002. 878 с.

10. Семенов И. С., Лапкин В. В., Пантин В. И. Идентичность в системе координат мирового развития. Полис. Политические исследования. 2010. № 3. С. 40–59.

11. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с.

References

1. Beals, R. (1953). Acculturation. *Anthropology*

Today. Chicago: University of Chicago Press. 621–641 [in English].

2. Lübbe, H. (2012). *Geschichtsbegriff und Geschichtsinteresse. Analytik und Pragmatik der Historie*. Basel: Schwarbe Verlag Basel [auf Deutsch].

3. Mead, G.H. (2015). *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago, London: University of Chicago Press [in English].

4. Redfield, R. (1936). Memorandum for the Study of Acculturation. *American Anthropologist*. Vol. 38. No. 1. 149–152 [in English].

5. Buber, M. (1993) *Me and You*. Moscow: Higher school [in Russian].

6. Cooley, Ch. (2002). *Human nature and social order* Moscow: Idea-Press, House of Intellectual Books [in Russian].

7. *Culturology. XX century* (1998). Encyclopedia: Vol. 1: A – L. St. Petersburg: University book; LLC Aleteya [in Russian].

8. Lotman, Yu. M. (1996). *Inside thinking worlds. Man–text–semiosphere–history*. Moscow: Languages of Russian culture [in Russian].

9. Parsons, T. (2002). *On the structure of social action*. Moscow: Academic Project, [in Russian].

10. Semenenko, I.S. (2010). Identity in the coordinate system of world development. *Police. Political Studies*. No. 3. 40–59 [in Russian].

11. Huntington, S. (2003). *Clash of Civilizations*. Moscow: ООО AST Publishing House [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 07.06.2021

Отримано після доопрацювання 02.07.2021

Прийнято до друку 12.07.2021